

Кузьмін О. Є.,
Дідик А. М.

ІНСТРУМЕНТАРІЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЛІВЕКТОРНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

На підставі виконаних досліджень уточнено сутність та характерні особливості полівекторного розвитку підприємства. Обґрунтовано, що системні перетворення в усіх функціональних сферах підприємства повинні реалізовуватись цілеспрямовано під впливом певних інструментів. Систематизовано важелі впливу на забезпечення полівекторного розвитку підприємства залежно від рівня та середовища їх формування, за змістовою ознакою, а також наведено їхню характеристику.

Ключові слова: полівекторний розвиток підприємства, забезпечення, інструмент, важіль, перетворення, вплив.

1. Вступ

Функціонування та розвиток вітчизняних підприємств на сучасному етапі значно ускладнені внаслідок військової агресії на Сході України, розривання господарських зв'язків із підприємствами країни-агресора, значної девальвації національної валюти, тотальної кризи неплатежів, зниження платоспроможного попиту через зубожіння населення, інфляційні процеси, складність залучення кредитних ресурсів, замороження інвестиційних проектів, політичну та економічну нестабільність загалом. Так, за даними Державної служби статистики України, частка великих та середніх збиткових підприємств станом на 01.07.2014 р. сягнула 45,4 %, а обсяг збитків практично у 4 рази перевищив збитки першого півріччя минулого року [1]. Вищеохарактеризована ситуація, а також підписання Україною Угоди про Асоціацію з ЄС вимагають кардинально нових підходів до забезпечення трансформаційних перетворень на вітчизняних підприємствах, спрямованих на технологічну модернізацію, оновлення асортименту, впровадження міжнародних систем забезпечення якості, побудову ефективних систем менеджменту тощо. Таким чином, розвиток підприємства повинен забезпечуватись на полівекторних засадах під впливом цілеспрямованих важелів впливу, сформованих на усіх рівнях національної економіки. Цим обґрунтовується актуальність проведення досліджень за задекларованою тематикою.

2. Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями

В сучасних умовах підприємствам уже недостатньо пристосовуватись до динамічних змін середови-

ща функціонування, вони повинні їх випереджувати шляхом реалізації цільових різновекторних організаційних змін прогресивного характеру. Вищезазначене зумовлює необхідність ідентифікування інструментарію, що націлений на активізування саме полівекторного розвитку підприємств.

3. Аналіз досліджень і публікацій, в яких вирішувалась дана проблема, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

У літературних джерелах науковцями активно розглядаються інтенсивний, екстенсивний, сталий, циклічний, ситуаційний та інші різновиди розвитку підприємства. Проте, сутність, особливості та інструменти забезпечення полівекторного розвитку є недостатньо дослідженими.

Мельник О. Г. зазначає, що розвиток підприємства слід розглядати багатоаспектно: як процес перетворення його якісно-кількісних параметрів, як результуючу характеристику у певних просторово-часових умовах, як іманентну властивість будь-якого підприємства, як констатацію незворотності реалізації змін, як динамічну характеристику кожного підприємства. При цьому науковцем у контексті класифікації типів розвитку підприємства за ознакою спрямування виокремлено полівекторний розвиток, який спрямований на досягнення комплексу різноманітних цілей у різних сферах функціонування підприємства. Також заслуговує на увагу позиція автора, що розвиток підприємства пов'язаний безпосередньо із рівнем формування і використання його потенціалу (виробничого, маркетингового, фінансового, соціального, технологічного, інноваційного тощо) [2, 3].

З огляду на векторність розвитку Ю. С. Погорловим пропонується виокремлювати моноекторний,

багатовекторний та фронтальний розвиток. Моно-векторний та багатовекторний розвиток передбачають наявність відповідної кількості векторів. Під фронтальним розвитком науковець розуміє такий розвиток підприємства, за якого існує кілька векторів, які є односпрямованими або несуперечливими й охоплюють усі функціональні підсистеми підприємства чи його поведінку на різних ринках. Також Погорелов Ю. С. за критерієм комплексності змін пропонує розрізняти монопроектний (реалізація на підприємстві локальних проектів без істотного впливу на діяльність підприємства), іоносферний (передбачає реалізацію одного чи кількох проектів в межах однієї сфери діяльності підприємства), багатосферний (має на меті зміни одночасно або послідовно в кількох сферах діяльності підприємства) та холічний розвиток підприємства (істотні перетворення на підприємстві загалом, за якого наступний стан значно відрізняється від попереднього) [4, 5]. Вищенаведена позиція автора є дискусійною, оскільки багатовекторний і фронтальний розвиток є взаємовиключними, а багатосферний розвиток відповідає за характеристиками багатовекторному.

На думку Мельника Л. Г., розвиток — це незворотна, спрямована, закономірна дія, при цьому розвиток одночасно передбачає наявність впорядкованості та стохастичності, адже усі цілеспрямовані зміни характеризуються певним рівнем невизначеності через їх піонерний характер. Водночас науковець зазначає, що розвиваються тільки відкриті системи (до яких належать підприємства), які здійснюють метаболізм із зовнішнім середовищем. Таким чином, системний розвиток підприємства істотно залежить як від його внутрішньої діяльності, так і від впливу зовнішніх чинників [6].

Ідеї вищенаведених науковців певним чином узагальнюються у джерелі [6], відповідно до якого розвиток проявляє себе як закон, принцип та явище. При цьому умовами розвитку постають зміни, удосконалення, єдність та зумовленість наступного більш досконалого стану попереднім недосконалим. Характерними рисами розвитку постають наявність усвідомленої мети, іманентність криз та дискретних стрибків, що зумовлюють нестабільність, змістовна неповторюваність етапів розвитку [7].

Варто зауважити, що у літературі [8] побутує думка, що розвиток повинен мати інноваційний характер, оскільки лише за такої умови відбувається перехід об'єкта на якісно новий рівень внаслідок впровадження нових нестандартних рішень, ідей, заходів в усіх сферах функціонування підприємства тощо.

Пітер Херзум та Олівер Слім акцентують увагу у своїх дослідженнях на ключових компонентах успішного розвитку підприємств, серед яких виокремлюють бізнес-стратегії, вплив на життєвий цикл підприємств, інновації, тобто йдеться про засоби забезпечення революційного розвитку [9].

Водночас Макгехен М. А. акцентує увагу на незворотності змін в сучасних умовах та іманентності розвитку підприємств [10].

Аналізування літературних джерел за досліджуваною проблемою [2–10] свідчить про неоднозначність розуміння науковцями характеристик полівекторного розвитку підприємства, а також недостатній розгляд інструментів його забезпечення та активізування.

4. Формулювання мети та задач дослідження

Зважаючи на вищевикладене, метою статті є уточнення сутності поняття «полівекторний розвиток підприємства» та систематизування інструментів забезпечення полівекторного розвитку підприємства.

Для досягнення визначеної мети необхідно:

1. З урахуванням дискусійності трактування поняття «полівекторний» розвиток підприємства обґрунтувати зміст цієї категорії.
2. Виокремити характерні особливості полівекторного розвитку підприємства, що істотно відрізняють його від інших видів розвитку.
3. Обґрунтувати необхідність цілеспрямованого забезпечення полівекторного розвитку підприємств під впливом обраного інструментарію.
4. Систематизувати важелі впливу на забезпечення полівекторного розвитку підприємств за середовищем та рівнем формування, а також за змістовою ознакою.

5. Результати дослідження характеристик й інструментів забезпечення полівекторного розвитку підприємств та їх обґрунтування

Виконані дослідження дають змогу запропонувати розглядати під полівекторним розвитком підприємства процес системних перетворень в усіх функціональних сферах підприємства, що зумовлює його перехід на якісно новий, більш досконалий стан. Таким чином, полівекторний розвиток характеризується такими ключовими ознаками:

- наявність перетворень в усіх функціональних сферах підприємства;
- істотність перетворень;
- спрямованість на прогресивну трансформацію діяльності підприємства;
- наявність домінуючих та наслідкових векторів розвитку;
- системний характер перетворень;
- прагнення до досконалого стану;
- цільовість та дієвість змін;
- революційність перетворень;
- інноваційність тощо.

Полівекторний розвиток покликаний кардинально змінити параметри функціонування підприємства, забезпечити докорінні перетворення у різних сферах його функціонування, досягнути більш досконалих характеристик, підвищити конкурентоспроможність підприємства. Зважаючи на це, певні організаційні зміни локального характеру, які не зумовлюють істотних перетворень у функціональних сферах підприємства, розглядаються як складові моновекторного розвитку. Варто також зауважити, що полівекторність передбачає обов'язкове виокремлення домінуючих векторів розвитку (наприклад, технологічний, товарний, маркетинговий) та наслідкових векторів (управлінський, кадровий), які потребують змін внаслідок реалізації перетворень за домінуючими сферами.

Забезпечення полівекторного розвитку є цілеспрямованою діяльністю, яка супроводжується використанням дієвих та ефективних інструментів впливу для досягнення бажаних перетворень. Йдеться насамперед про важелі впливу, які репрезентовані зовнішнім та внутрішнім середовищем функціонування підприємства.

За рівнем формування важелі впливу слід поділяти на важелі макrorівня, мезорівня та макrorівня. Зазначена класифікація має найбільш прикладне значення, оскільки вона відображає джерела формування важелів та можливості щодо їх використання з активізаційною метою.

Важелі макrorівня істотно впливають на вибір виду діяльності підприємства, нарощення обсягів виробництва, активізування зовнішньоекономічної діяльності, відкритість та прозорість ведення підприємницької діяльності, участь у тінювих схемах з метою уникнення податків, техніко-технологічне забезпечення діяльності тощо [11].

До важелів макrorівня, які забезпечують полівекторний розвиток підприємств, можна зарахувати:

- систему оподаткування діяльності підприємства (ставки та кількість податків, база оподаткування, податкові пільги та преференції, податкові канікули, адміністрування податків тощо);
- систему реєстрації та закриття бізнесу;
- перешкоди та бар'єри при доступі на певні ринки;
- адміністративно-організаційну систему супроводу підприємницької діяльності;
- захист прав власності у країні;
- розвиток інфраструктури (фінансової, транспортної, юридичної, консалтингової, логістичної тощо);
- доступ до кредитних та інвестиційних ресурсів;
- стабільність національної валюти;
- стабільність нормативно-правової бази.

Важелі мезорівня пов'язані з галузевими та регіональними характеристиками функціонування під-

приємства та охоплюють місцеві податки, галузеві податкові преференції, спеціальні режими оподаткування, фінансування за цільовими програмами регіонального розвитку, місцеві комунальні тарифи, вартість оренди землі та об'єктів нерухомості, доступність інвестиційних та кредитних ресурсів для забезпечення розвитку тощо. Вказані важелі впливають на рішення щодо регіону базування бізнес-одиниць підприємства управлінського та виробничого призначення, формують рівень конкурентності функціонування, забезпечують екстенсивний та інтенсивний характер розвитку підприємств.

На мікрорівні важелі насамперед пов'язані із власними фінансовими ресурсами, економічною результативністю та платоспроможністю підприємства, а також його здатністю відтворювати власний, залучений та позичений капітал. Таким чином, ключовим економічним важелем підприємства є його прибуток, який характеризує ефект від здійснення виробничо-господарської діяльності та створення доданої вартості, а також фінансові ресурси, які є у розпорядженні підприємства для забезпечення його функціонування і розвитку [12]. Здатність акумулювати зовнішні кошти підприємством пов'язана насамперед із його інвестиційною привабливістю, кредитоспроможністю та конкурентоспроможністю, іміджем та репутацією на ринку.

За змістовою характеристикою усі важелі впливу на забезпечення полівекторного розвитку підприємства можна розподілити на:

- ресурсні (доступ до трудових, інвестиційних, кредитних, енергетичних, сировинних ресурсів);
- нормативно-правові (законодавча та нормативна база, що регулює усі сфери підприємницької діяльності);
- адміністративні (процедури та механізми взаємодії з реєстраційними, контролюючими, регулюючими органами);
- фіскальні (система оподаткування та адміністрування податків);
- монетарні (валютне регулювання);
- ринкові (конкуренти, споживачі, кон'юнктура на ринку);
- інфраструктурні (транспортне, страхове, юридичне, аудиторське, логістичне забезпечення) тощо.

6. Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямку

У результаті виконаних досліджень:

1. Уточнено змістове наповнення поняття «полівекторний розвиток підприємства» з урахуванням його істотних ознак та функціонального призначення. Обґрунтовано, що такий тип розвитку передбачає істотні перетворення в усіх функціональних сферах підприємства та його перехід на новий, більш досконалий рівень.

2. Сформульовано ключові характеристики полівекторного розвитку підприємства, які пов'язані із комплексністю, всеосяжністю, трансформаційністю, незворотністю перетворень.

3. Визначено, що багатовекторні, складні та системні перетворення на підприємствах можуть здійснюватись лише у відповідних умовах під впливом дієвих інструментів.

4. Обґрунтовано, що важелі впливу на забезпечення полівекторного розвитку підприємств слід класифікувати за середовищем функціонування (зовнішнього та внутрішнього середовища), рівнем формування (важелі макро-, мезо- та мікросередовища), змістовим наповненням (ресурсні, нормативно-правові, адміністративні, фінансові, монетарні, ринкові, інфраструктурні).

Запропонована теоретико-методологічна база в контексті сутнісних та інструментальних характеристик забезпечення полівекторного розвитку підприємств формує підґрунтя для подальшого розроблення механізмів впливу важелів на розвиток підприємств.

Література

- Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: \www/URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. — 01.07.2014 р.
- Мельник, О. Г. Системи діагностики діяльності машинобудівних підприємств: полікритеріальна концепція та інструментарій [Текст]: монографія / О. Г. Мельник. — Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2010. — 344 с.
- Мельник, О. Г. Діагностика діяльності машинобудівного підприємства на засадах системи економічних індикаторів [Текст]: монографія / О. Г. Мельник. — Львів: Видавництво ДП «Видавничий дім «Укрпол», 2009. — 188 с.
- Погорелов, Ю. С. Природа, рушійні сили та способи розвитку підприємства [Текст]: монографія / Ю. С. Погорелов. — Харків: АдвАТМ, 2010. — 352 с.
- Погорелов, Ю. С. Типологія розвитку підприємства [Текст] / Ю. С. Погорелов // Культура народів Причорномор'я. — 2006. — № 115, Т. 2. — С. 101–107.
- Мельник, Л. Г. Основи стійкого розвитку [Текст] / за заг. ред. проф. Л. Г. Мельника. — Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. — 654 с.
- Воронкова, А. Е. Розвиток потенціалу підприємства в умовах економіки знань [Текст]: монографія / за заг. ред. А. Е. Воронкової, Ю. С. Погорелова. — Луганськ: Вид-во «Ноулдж», 2012. — 380 с.
- Біловодська, О. А. Механізм стратегічного управління інноваційним розвитком [Текст]: монографія / за заг. ред. О. А. Біловодської. — Суми: Університетська книга, 2010. — 432 с.
- Herzum, P. Business Components Factory: A Comprehensive Overview of Component-Based Development for the Enterprise [Text] / P. Herzum, O. Sims. — New York, NY, USA: John Wiley & Sons, Inc., 2000. — 579 p.
- McGahan, M. A. How Industries Change [Text] / M. A. McGahan // Harvard Business Review. — 2004. — № 3 (October). — P. 98–106.
- Дідик, А. М. Економічні важелі впливу на діяльність підприємств: етимологічний, семантичний та типологічний аспекти [Текст] / А. М. Дідик // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку». — 2014. — № 797. — С. 440–446.
- Формування механізму стійкого розвитку економіки: теорія та практика [Текст]: колективна монографія. — Дніпропетровськ: «ФОРМ Дробязко С. І.», 2014. — 438 с.

ІНСТРУМЕНТАРІЙ ОБЕСПЕЧЕННЯ ПОЛІВЕКТОРНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

На основі виконаних досліджень уточнена сутність і характерні особливості полівекторного розвитку підприємства. Обґрунтовано, що системні превращення во всіх функціональних сферах підприємства повинні реалізовуватись цілеспрямовано під впливом визначених інструментів. Систематизовано рычаги впливу на забезпечення полівекторного розвитку підприємства в залежності від рівня і середовища їх формування, по смислової ознаці, а також наведена їх характеристика.

Ключевые слова: полівекторное развитие предприятия, обеспечение, инструмент, рычаг, изменение, влияние.

Кузьмін Олег Євгенович, доктор економічних наук, професор, директор Навчально-наукового інституту економіки і менеджменту, завідувач кафедри менеджменту і міжнародного підприємництва, Національний університет «Львівська політехніка», Україна, e-mail: okuzmin@lp.edu.ua.

Дідик Андрій Миколайович, кандидат економічних наук, кафедра менеджменту і міжнародного підприємництва, Національний університет «Львівська політехніка», Україна, e-mail: okuzmin@lp.edu.ua.

Кузьмін Олег Євгеньевич, доктор економічних наук, професор, директор Учебно-научного института экономики и менеджмента, заведующий кафедрой менеджмента и международного предпринимательства, Национальный университет «Львовская политехника», Украина.

Дидык Андрей Николаевич, кандидат экономических наук, кафедра менеджмента и международного предпринимательства, Национальный университет «Львовская политехника», Украина.

Kuzmin Oleh, National University «Lviv Polytechnic», Ukraine, e-mail: okuzmin@lp.edu.ua.

Didyk Andriy, National University «Lviv Polytechnic», Ukraine, e-mail: okuzmin@lp.edu.ua.